

วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Fishermen's Way of Life Samut Sakhon Province with in Sufficiency Economy

ศิริพรรณ หุตะโชค(Siripan Hutachok)* ดร.สุภาภรณ์ สงค์ประชา (Dr.Supaporn Songpracha)**

ดร.วิลาสินี อโนมะศิริ (Dr.Wilasinee Anomasiri)** ดร.คนางค์ คันทมธูรพจน์ (Dr.Kanang Kantamaturapoj)**

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมไปถึงศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อเสนอแนะและส่งเสริมวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในพื้นที่ดังกล่าวที่มีคุณสมบัติเหมาะสมคือ ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยมีระยะเวลาในการประกอบอาชีพมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี และเป็นสมาชิกของชุมชนประมงพื้นบ้าน โดยอาศัยอยู่ที่ ตำบลพันท้ายและตำบลบางหญ้าแพรก ผลการศึกษาพบว่าวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านนั้นมีความสอดคล้องตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมแต่ยังไม่ครอบคลุมในทุกมิติเนื่องจากการทำประมงนั้น ชาวประมงพื้นบ้านยังขาดในความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน อีกทั้งปรากฏการณ์ น้ำเบียดน้ำกัน ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน ทั้งนี้ควรมีการสร้างเครือข่ายในการเฝ้าระวังสถานการณ์น้ำ และหน่วยงานทางภาครัฐควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เพื่อสร้างความตระหนักต่อการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

This thesis was studied about fishermen's way of life in Samut Sakhon province using sufficiency economy concept, also problems and obstacles affecting on fishermen's way of life. This thesis aimed to suggest and promote fishermen's way of life in Samut Sakorn province to apply sufficiency economy concept within their daily lives. Datas were conducted by using in-depth interview to a key person from fishermen's community. The key person was selected based on the criterias of having 10-year job experience and has lived in Pantainorasingh and Bangyaphrak sub-districts. The result was sufficiency economy concept can be applied to fishermen's way of life; however, it does not cover all aspects in fishermen's community. This was because fishermen lack of appropriate knowledge and understanding about how to consume and use aquatic animal resources suitably and effectively. The phenomenon of A great deal of fresh water mixed up with salt water. Also, effects on fishermen's way of life. Therefore, fishermen should create monitoring groups as a connection to monitor water resource's situation. Moreover, government organizations should educate fishermen and raise their awareness about how to use resources in more sustainable ways

คำสำคัญ: วิถีชีวิต ชาวประมงพื้นบ้าน เศรษฐกิจพอเพียง

Keywords: Way of Life, Fishermen, Sufficiency Economy

* นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทนำ

ชาวประมงพื้นบ้านคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำ ดำรงชีพด้วยการจับสัตว์น้ำ เพื่อการบริโภคเป็นอาหาร และจำหน่ายเป็นการสร้างอาชีพ (วรานุช สุทธิจันทร์นภา, 2549) ชาวประมงพื้นบ้านเป็นการทำการประมงที่ต้องอาศัยและพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก โดยเริ่มจากการต้องเรียนรู้ธรรมชาติ เรียนรู้ปรากฏการณ์ธรรมชาติ น้ำขึ้นน้ำลง คุณดงจันทร์และดวงดาว อาศัยการสังเกตสิ่งต่างๆรอบตัว ศึกษาและเรียนรู้ เพราะธรรมชาติทุกสิ่งรอบตัวล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งสิ้น(วันดี มาเป็น, 2554) เนื่องจากในอดีตนั้น การจะออกจับปลาต้องมีการศึกษาสภาพแวดล้อมต่างๆ เช่นสภาพอากาศเพราะอาชีพประมงพื้นบ้านถือว่าเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยง เวลาออกไปทำการประมงต้องเผชิญกับคลื่นลม และพายุในการทำการจับสัตว์น้ำโดยไม่มีการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ในการป้องกัน และในการประดิษฐ์เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้าน จะเลือกนำอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นของตนมาทำ ส่งผลให้เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำในแต่ละที่นั้นมีลักษณะเฉพาะถิ่นแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับวัสดุที่มีในแต่ละท้องถิ่น (อภิรักษ์ สงรักษ์ และคณะ, 2549) ขนาดของเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการประมงแบบพื้นบ้านจะเป็นเครื่องมือขนาดเล็กจนถึงขนาดกลางเนื่องมาจาก การทำการประมงชายฝั่งเป็นการทำการประมงขนาดเล็กเพราะการทำประมงในครัวเรือน ใช้แรงงานของคนเป็นหลัก อีกทั้งในการออกแบบเครื่องในการจับสัตว์น้ำ เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำประเภทปล่อยและรอกจับ ซึ่งสามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณจำกัด และสามารถทำได้ในบริเวณชายฝั่ง ในระยะไม่เกิน 3 กิโลเมตรจากชายฝั่ง (วิรินทรา ไกยรวงศ์, 2541) เครื่องมือประมงพื้นบ้านจึงถูกออกแบบให้มีความเหมาะสมกับการจับสัตว์น้ำแต่ละชนิดได้อย่างมีประสิทธิภาพและที่สำคัญไม่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม (จรรยา นุ้ยปาน, 2541)

โครงการด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สุทธสินี สนธิรัตน์, 2559) พบว่าประมงพื้นบ้านจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาของการขาดแคลนและการแข่งขันทรัพยากรในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องมาจากวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านนั้นพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจึงมีความเกื้อกูลกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ (มนัสศิริ ลูกรักษ์ ,2543) ซึ่งพบว่าชาวประมงพื้นบ้านนั้นดำเนินตามวิถีชีวิตชุมชนและใช้ภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาและจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยจะสามารถก่อให้เกิดการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ อีกทั้งยังสามารถตอบเป้าประสงค์ในข้อที่ 14.2 ในประเด็นของการบริหารจัดการและปกป้อง ระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบเชิงลบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่ส่งต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อเสนอแนะและส่งเสริมวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้างจากกลุ่มตัวอย่าง พร้อมการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการให้ข้อมูล คือเป็นหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยมีระยะเวลาในการทำการประมง

พื้นบ้านมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี เป็นสมาชิกของชุมชนประมงพื้นบ้านโดยอาศัยอยู่ที่ ตำบลพันท้ายนรสิงห์ และ ตำบลบาง
หญ้าแพรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร จำนวนไม่ต่ำกว่า 12 คน หรือจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

การสังเกต ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการสังเกตออกเป็น 2 รูปแบบ

1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าไปยังหมู่บ้านหรือชุมชน ที่มีชาวบ้านประกอบอาชีพประมง
พื้นบ้าน เพื่อสังเกตและซักถามข้อมูลทั่วไป ซึ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆและในชีวิตประจำวันของกลุ่ม
ตัวอย่าง โดยมีการสังเกต ซักถามจดบันทึกข้อมูลที่ต้องการเพิ่มเติมอย่างละเอียด

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้วิธี (Investigator Triangulation) คือการนำข้อมูลไปให้ผู้ให้
ข้อมูลอ่านหรือกลับไปตรวจสอบ โดยการสอบถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง และใช้
วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ สามเส้า (Methodological Triangulation) ของ Denizen (1970) คือการตรวจสอบหาความ
น่าเชื่อถือของข้อมูลจากแหล่งที่ต่างกัน ซึ่ง (สุภาวศ์ จันทวานิช ,2547) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้วางแผนทางการ
ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าไว้ 3 ด้านคือการ ตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) การตรวจสอบสาม
เส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) และ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological
triangulation)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) เมื่อผู้วิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลที่ได้ทั้งจาก เอกสาร
ภาคสนามและข้อมูลการบันทึกจากการสังเกตเพียงพอต่อการศึกษา หลังจากนั้นจะนำมาจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อทำการ
วิเคราะห์และหาข้อสรุปร่วมกันของเรื่องนั้นให้อยู่ในแนวคิดและตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ผลการวิจัย

วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร มีที่มาจากประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมน้ำ มีวิถีชีวิตที่
พึ่งพาระบบนิเวศในบริเวณดังกล่าวในการดำรงชีวิต มีกิจกรรมประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับน้ำ
มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน การทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน
นั้นไม่ได้เป็นเพียงแค่ การก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในประกอบอาชีพ แต่ส่งผลต่อการดำเนินวิถีชีวิตที่สะท้อนถึง
ความเป็นประมงพื้นบ้าน เช่นการสร้างบ้านเรือน ที่มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อม ด้านการแต่งกาย ที่เหมาะสมต่อ
การประกอบอาชีพและเหมาะสมต่อสภาพภูมิอากาศ วัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับท้องทะเล
โดยรวมไปถึงอาหารท้องถิ่น และสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ได้มีการส่งต่อถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อเป็นการสืบทอดเอกลักษณ์
ของความเป็นประมงพื้นบ้าน เมื่อเกิดการพัฒนาด้านต่างๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านใน
บางส่วน มีการนำเครื่องทุนแรงเข้ามาใช้งาน เพื่อลดภาระหน้าที่ของคนลงไป เช่น นำเครื่องยนต์มาใช้กับเรือประมง
พื้นบ้านเพื่อทุนแรงในการใช้พาย การนำเอาโลหะมาประยุกต์กับเครื่องมือประมงพื้นบ้านทดแทนวัสดุเดิมจากที่ทำมา
จากธรรมชาติซึ่งช่วยให้แข็งแรงและยืดอายุการใช้งานให้ยาวนานขึ้นเช่นการนำเหล็กเข้ามาทดแทนไม้ไผ่เป็นต้น การมี
อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆเข้ามาอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จึงส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวประมง
พื้นบ้านนั้นมีการปรับเปลี่ยน มีความสะดวกสบายมากขึ้นกว่าเดิมในการประกอบอาชีพและในการดำเนินวิถีชีวิต แต่
ทว่าในการทำประมงพื้นบ้านนั้น ยังคงเป็นการทำการประมงโดยใช้แรงงานภายในครัวเรือน มีการดำเนินชีวิตตามแบบ
วิถีของชาวประมงพื้นบ้าน ทั้งในด้านของการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต มีเพียงแต่เครื่องทุนแรงเข้ามาช่วยเหลือ

เท่านั้น และเมื่อหากนำประเด็นของการสัมภาษณ์ของวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครมาพิจารณา รายละเอียดเป็นรายด้านพบว่า

ทางด้านเศรษฐกิจ

การผลิต การจับและแปรรูปสัตว์น้ำ

ในอดีตชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครนั้น มีรายได้มาจากการทำประมงพื้นบ้านด้วยวิธีการจับสัตว์น้ำอย่างง่าย ๆ ทั้งในรูปแบบไม่ใช้เครื่องมือ หรือมีการใช้เครื่องมือโดยเป็นเครื่องมืออย่างง่ายที่หาใช้วัสดุได้จากท้องถิ่น การจับสัตว์น้ำโดยไม่ใช้เครื่องมือของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครนั้นจะเป็นการ ทยอยพิม ทยอยเครง จับกุ้งตามริมชายฝั่ง และการจับสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือนั้นจะเป็นการใช้อวนลอยในการจับปลา การทำรำปลา ลูกทะเล และการรุนเคย ซึ่งจะใช้แรงงานคนเป็นหลัก จากการทำประมงในอดีตนั้นทำให้ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครนั้นพบช่องทางสร้างรายได้เพิ่มขึ้นมาจากเดิมคือ การทำรำหอยแมลงภู่ สืบเนื่องมาจากการทำรำปลา ลูกทะเลนั้นชาวประมงพื้นบ้านพบว่ามีหอยแมลงภู่มากเกะที่หลัก และสามารถนำไปจำหน่ายก่อให้เกิดรายได้ จึงทำให้ในยุคนี้ชาวบ้านบางส่วนได้เริ่มหันมาทำรำหอยแมลงภู่ และในส่วนการจับสัตว์น้ำอื่น ๆ นั้นยังคงดำเนินการเรื่อยมา จวบจนถึงปัจจุบัน โดยสามารถแบ่งออกเป็นสามส่วนหลักๆ คือการเลี้ยงหอยแมลงภู่ การรุนเคย และ การจับสัตว์น้ำอื่น ๆ ริมชายฝั่ง เช่น กุ้ง ปู ปลา

หอยแมลงภู่เป็นสัตว์ที่เกิดขึ้นและเจริญเติบโตเองตามธรรมชาติ โดยอาศัยหลักในการยึดเกาะ ในการเลี้ยงหอยแมลงภู่นั้นชาวประมงพื้นบ้านจะนำไปใส่ตรง ขนาดความยาวที่ 5-6 เมตร มาปักเป็นหลักเรียงกันให้หอยแมลงภู่มากะ ต้องนำไปปักไว้ในทะเลที่มีระดับความลึกไม่ต่ำกว่า 4-5 เมตร ซึ่งอยู่ห่างจากชายฝั่งไม่มากนัก โดยเรียกสถานที่นั้นว่ารำหอยหลังจากนั้นก็ปล่อยให้หอยแมลงภู่เจริญเติบโตตามธรรมชาติ หอยแมลงภู่มากะที่หลักไม้ไผ่ในช่วงปลายปี ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน หลังจากนั้น ชาวประมงพื้นบ้านก็จะปล่อยให้ปลอยทิ้งไว้จนครบกำหนด ที่หอยแมลงภู่มากะโต จนมีขนาดที่สามารถจำหน่ายซึ่งจะสามารถจับได้ในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงต้นเดือนตุลาคม ได้โดยจะต้องจับให้หมดก่อนช่วงเดือนตุลาคม ภาระหน้าที่ในการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้านนั้น จะใช้แรงงานภายในครัวเรือนเป็น โดยธรรมชาติของหอยแมลงภู่มากะจะเกาะกลุ่มกันเป็นก้อนและมีเพรียงทะเลมากะ จึงส่งผลให้รูปลักษณะไม่สวยงาม ทำให้ต้องมีการทำความสะอาดซึ่งในอดีตนั้นจะใช้ถุงตาข่ายขนาดใหญ่และนำหอยแมลงภู่มากะใส่เข้าไปในถุงและใช้การยำเพื่อให้หลุดออกจากกันซึ่งจะใช้ระยะเวลาอันนานและเป็นงานที่หนักอึ้งทั้งเลี้ยงต่อการ โคนบาด ในปัจจุบันมีการนำเครื่องมือติดมอเตอร์เข้ามาทดแทน ในการปั่นล้างทำความสะอาด โดยการทำงานจะมีลักษณะคล้ายกับเครื่องซักผ้าคือใส่หอยแมลงภู่มากะเข้าไปและเติมน้ำ หลังจากนั้นเครื่องจะมีการปั่นล้างทำความสะอาด หลังจากนั้น เด็กทุกคนสมาชิกภายในครอบครัวจะมาช่วยกันตัดเส้นใย และคัดสิ่งสกปรกทิ้ง เพื่อรอส่งจำหน่าย

การรุนเคยและทำกะปิ เคยเป็นสัตว์น้ำขนาดเล็ก รูปร่างคล้ายกุ้ง อาศัยอยู่ตามผิวน้ำริมชายฝั่ง การรุนเคยคือการช้อนจับเคย โดยการใช้อวนประมงขนาดเล็กและอวนตะวะ หรืออวนฟ้าขนาดใหญ่ ซึ่งในอดีตนั้นการรุนเคยยังไม่มีการใช้เรือติดเครื่องยนต์ จะเป็นในลักษณะการใช้แรงงานคนเป็นหลักใช้อวนตะวะรุนเคย เดินรุนในบริเวณน้ำตื้น เมื่อมีการพัฒนามีการนำเครื่องยนต์มาใช้ก็ทั้งความต้องการวัตถุดิบที่เพิ่มสูงขึ้น จึงได้มีการพัฒนาจนถึงปัจจุบัน เป็นการรุนเคยในรูปแบบของการใช้อวนพื้นสีฟ้าอยู่ด้านหน้าของเรือ ใช้เหล็กยาวสองเส้น ทำเป็นคานถ่างอวนฟ้า มีรูปแบบลักษณะคล้ายกระชอนขนาดใหญ่ และใช้เรือยนต์ในการผลักดันไปด้านหน้า โดยตัวเคยจะมาอยู่บริเวณในอวน เคยส่วนใหญ่ที่ชาวประมงพื้นบ้านสมุทรสาครจับได้นั้นจะเป็นเคยตาดำ ซึ่งจะนำไปแปรรูปทำเป็นกะปิ โดย นำเคยที่หามาได้ มาล้างทำความสะอาดและนำไปแปรรูปเป็นกะปิ การทำกะปิภายในครัวจะทำไว้สำหรับการบริโภคภายในครัวเรือน อีกทั้งเนื่องจากการแปรรูปเคยในการจำหน่ายนั้นจะต้องมีการรับรองการผลิตให้ถูกสุขลักษณะซึ่งจะต้องใช้การลงทุนใน

เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆค่อนข้างสูงชาวประมงส่วนใหญ่ ถ้าหากได้เคยมีปริมาณมากจะนำไปจำหน่ายเป็นเงินสดให้กับบ้านที่ทำกะปีจำหน่ายเป็นหลักแทน

การจับสัตว์น้ำทั่วไปริมชายฝั่งนั้น ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครส่วนใหญ่จะจับสัตว์น้ำริมชายฝั่งด้วยเครื่องมือต่างๆ ที่สามารถดำเนินการได้โดยใช้แรงงานคนภายในคริวเรือ เช่นการวางอวน โดยสัตว์น้ำที่ได้จากการวางอวนนั้นส่วนใหญ่จะเป็นปลาพื้นถิ่น ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดกลาง เช่นปลากระพง ปลากระบอก ปลาเกตุ เป็นต้น ในการวางอวนจับปลาแต่ละชนิดนั้น ชาวประมงพื้นบ้านจะมีการเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสมต่อการจับ และการจับสัตว์น้ำโดยไม่ใช้เครื่องมือ ชาวประมงพื้นบ้านดังที่กล่าวมานั้นเดิมการจับสัตว์น้ำในอดีตจะเป็นการจับสัตว์น้ำโดยไม่ใช้เครื่องมือแต่ต้องมีการสังเกตและการเรียนรู้วิถีชีวิตของสัตว์น้ำจึงจะจับได้ เช่นการมกึ่ง การมหยอย การจับปู ต่างๆว่าสัตว์เหล่านี้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่ลักษณะใด ซึ่งทักษะเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เช่นการมหยอยซึ่งชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครนั้นจะทราบว่าหอยพิมพ์จะอยู่ในบริเวณที่มีดินสะอาดและสมบูรณ์จึงจะพบหอยพิมพ์ในบริเวณดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันมีน้อยมาก เนื่องมาจากปัญหาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่ลดลงไป หรือหอยแครงจะสามารถพบได้ในบริเวณที่เป็นดินโคลนเหลว โดยส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านมักจะไปมหยอยในช่วงเวลาที่น้ำทะเลลด โดยอาศัยการสังเกตช่วงเวลาน้ำขึ้นน้ำลง

การจำหน่ายสัตว์น้ำและรายได้

การจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้านนั้น ใช้แรงงานจากคนภายในครอบครัว ผลผลิตที่ได้ไม่มีความแน่นอนทั้งในขนาดของสัตว์น้ำที่ต้องการ หรือแม้แต่กระทั่งปริมาณเนื่องจากวิถีชีวิตการทำประมงในอดีตคือการจับสัตว์น้ำในแบบที่ปล่อยและรอดักจับ ไม่เป็นการทำธุรกิจเชิงพาณิชย์ ชาวประมงพื้นบ้านนั้นจะมีการเปลี่ยนการจับสัตว์น้ำไปตามช่วงเวลา ไม่ได้จับสัตว์น้ำชนิดใดจำเพาะเจาะจง มีการปรับเปลี่ยนถ้าหากช่วงเวลาดังกล่าวนั้น หอยแมลงภู่เจริญเติบโตพร้อมที่จะจำหน่ายก็จะจับหอยแมลงภู่จำหน่าย แต่ถ้าหากช่วงเวลานั้นหอยแมลงภู่อยู่ในช่วงกำลังเจริญเติบโตไม่พร้อมที่จะจำหน่าย ก็จะหันไปจับปู หรือไปจับสัตว์น้ำทั่วไปริมชายฝั่งแทน และเมื่อได้สัตว์น้ำมาจะมีพ่อค้าคนกลางเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการรับซื้อและนำไปขายปลีกให้กับลูกค้าปลายทางอีกทอดหนึ่ง โดยแบ่งออกเป็นสองรูปแบบคือ ขายปลีกและขายส่ง การจำหน่ายหอยแมลงภู่จะเป็นการจำหน่ายในลักษณะของการขายส่ง โดยพ่อค้าคนกลางจะเข้ามารับซื้อภายในชุมชนจะมีกระบวนการส่งจอบสินค้าล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วันตามปริมาณที่ต้องการ โดยชาวประมงพื้นบ้านนั้นจะทำหน้าที่ในการจัดเตรียมหอยแมลงภู่ ให้ได้ตามปริมาณที่ต้องการ โดยการจำหน่ายนั้นจะเป็นรูปแบบของการขายราคาเหมาไม่มีการคัดขนาด โดยทุกบ้านจะขายราคาเดียวกันหมด และในกรณีถ้าหากหอยแมลงภู่ที่ได้มานั้นมีปริมาณมากเกินความต้องการของพ่อค้า ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครนั้น จะนำไปแปรรูป โดยการแกะและต้มจำหน่ายให้กับแม่ค้าขายปลีกตามตลาดอีกทอดหนึ่ง โดยรายได้ของชาวประมงพื้นบ้านในการจำหน่ายหอยแมลงภู่จะมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 1,000 – 6,000 บาทต่อวัน

การจำหน่ายเคยนั้น ชาวบ้านที่ทำกรรณเคยจะนำเคยไปจำหน่ายเป็นในรูปแบบของการขายส่งเงินสดให้กับบ้านที่เค้ารับซื้อไปทำกะปีจำหน่ายกันอีกทอดหนึ่ง โดยรายได้จากการกรรณเคยนั้น จะมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 300 – 500 บาทต่อวัน และราคากะปีที่ทำจำหน่ายนั้นขึ้นอยู่กับช่วงฤดูกาลและคุณภาพของวัตถุดิบโดยเฉลี่ยเริ่มต้นอยู่ที่กิโลกรัมละ 150 บาท ถึง 200 บาท

การจำหน่ายสัตว์น้ำที่ริมชายฝั่งที่หาได้นั้น จะถูกนำมาขายเป็นวัตถุดิบสด ให้กับจตุรัสซื้อตามแหล่งต่างๆ โดยพ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นคนในพื้นที่ ทำหน้าที่เป็นผู้รับซื้อ สัตว์น้ำทุกชนิด โดยพ่อค้าคนกลางจะนำสัตว์น้ำเหล่านี้ไปจำหน่ายปลีกตามตลาดนัดในอีกทอดโดยรายได้จากการจำหน่ายสัตว์น้ำให้กับพ่อค้าคนกลางนั้นจะมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 200 – 1,000 บาทต่อวัน โดยขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่จำหน่าย

ค่าใช้จ่าย

รายจ่ายของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครนั้น พบว่าค่าใช้จ่ายของชาวประมงพื้นบ้านนั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วนค่าใช้จ่ายทั่วไป ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายประจำวันและค่าใช้จ่ายที่เป็นการลงทุนในการประกอบอาชีพ โดยค่าใช้จ่ายทั่วไปนั้นพบว่าเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยจะเป็นค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน ค่าอุปโภคบริโภค ค่าใช้จ่ายภายในบ้านและค่าสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ค่าน้ำมันในการออกเรือ และค่าจิปาถะอื่น ๆ โดย ที่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 200 – 300 ต่อวัน

ในส่วนของการใช้จ่ายที่เป็นการลงทุนในการประกอบอาชีพนั้น ชาวประมงพื้นบ้านมีค่าใช้จ่ายในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำการประมง โดยค่าใช้จ่ายนั้นจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับประเภท ในส่วนของเรือที่ใช้ทำการประมงนั้นจะมีราคาเริ่มต้นที่ค่าละ 40,000 จนถึง 150,000 บาท โดยราคาที่แตกต่างกันออกไปนั้นขึ้นอยู่กับขนาด วัสดุอุปกรณ์ที่เลือกใช้ และความเหมาะสมต่อการใช้งาน และเรือประมงพื้นบ้านนั้นแต่ละลำนั้นจะมีค่าภาษีอยู่ที่ 300-900 บาทต่อลำปี ขึ้นกับขนาดเครื่องยนต์ของเรือ

ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงหอยแมลงภู่นั้น จะมีค่าใช้จ่ายในการปักไม้ไผ่อยู่ที่ไร่ละ 25,000 บาทซึ่งจะมีอายุการใช้งานอยู่ที่ 2 ปี จึงจะต้องมีการลงทุนปักใหม่ แต่ในระหว่างนั้นอาจจะมีการซ่อมแซมเป็นครั้งคราวขึ้นอยู่กับคลื่นลมและพายุ และจะมีค่าสัมปทานไร่ละ 400 บาทต่อปี โดยแต่ละครัวเรือนนั้นได้สิทธิในการทำสัมปทานหอยแมลงภู่ว่าไรต่อครัวเรือน

ค่าใช้จ่ายในการรุนเคยนั้น จะมีค่าใช้จ่ายในการลงทุนของอุปกรณ์คือ เหล็กคานถ่างและอวนฟ้าที่ใช้ในการรุนเคย โดยแบ่งเป็นเหล็กคานถ่างราคาคู่ละ 8,000 บาท จะมีอายุการใช้งานอยู่ที่ 5-10 ปี และอวนฟ้าราคาฝืนละ 5,000 บาทโดยจะมีอายุการใช้งานประมาณ 5 ปี

ค่าใช้จ่ายในการจับสัตว์น้ำชายฝั่งอื่น ๆ นั้นจะมีค่าใช้จ่ายของอุปกรณ์จำพวกอวนลอย ที่จะนำไปใช้ทำการประมง ขึ้นอยู่กับขนาดโดยจะมีราคาเริ่มต้นอยู่ที่ 500 – 2,000 บาท โดยอายุการใช้งานอยู่ที่ประมาณ 5 - 10 ปี

เงินออม

เงินออม ในการทำประมงพื้นบ้านนั้น ชาวประมงจะมีรายได้ที่ไม่แน่นอน โดยขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ทั้งในเรื่องของฤดูกาล สภาพภูมิอากาศ รวมไปถึง ช่วงฤดูปิดอ่าว ส่งผลให้ ชาวประมงพื้นบ้านจึงมีการวางแผนในการเก็บออม เพื่อที่จะนำมาใช้จ่ายในช่วงฤดูลมมรสุมหรือช่วงเวลาอื่น ๆ ที่ไม่สามารถทำการประมงได้ และเป็นต้นทุนในการนำมาลงทุนในการทำประมง โดยแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คือ การนำรายได้ที่ได้จากการทำประมงไปฝากไว้ที่สถาบันการเงิน ธนาคารต่าง ๆ โดยที่สามารถนำออกมาใช้ในตลอดเวลา และการออมสะสมทรัพย์ของกองทุนหมู่บ้าน ในกองทุนสัจจะ ซึ่งจะสามารถกู้ยืมนำมาลงทุนได้

ภาระหนี้สิน

พบว่าชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนมีการกู้ยืมเพื่อนำมาลงทุนในการประกอบอาชีพ โดยกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน กองทุนสัจจะ ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับการปล่อยสินเชื่อจากธนาคารออมสิน ในการให้กู้ยืมเงินสำหรับในการนำมาลงทุนประกอบอาชีพ โดยส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านนั้นจะทำการกู้ยืมเพื่อนำมาซื้อไม้ไผ่มาทำหลักเลี้ยงหอยแมลงภู่ว่าไรนี้เงื่อนไขในการชำระหนี้ขึ้นอยู่กับวงเงินในการกู้ยืม

ทางด้านสังคม

ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร เป็นชุมชนดั้งเดิมตั้งอยู่ริมน้ำประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านมาช้านานนับร้อยปี ชาวประมงพื้นบ้านมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ภายในชุมชนมีความช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันทั้งในเรื่องของการประกอบอาชีพและชีวิตประจำวัน ในอดีตนั้นช่วงเวลาว่างหลังจากการออกหาปลา ชาวประมงพื้นบ้านก็จะ

มีการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนประเด็นต่าง ๆ ที่พบเจอ ทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตประจำวัน โดยชาวประมงในอดีตนั้นจะทราบข่าวสารจากการพูดคุยกันในลักษณะปากต่อปาก โดยประเด็นที่มีการกล่าวถึงเป็นหลักคือ เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพ เช่นแหล่งในการจับสัตว์น้ำ ช่วงเวลาที่จับได้ ปริมาณ และราคาที่น่าไปจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลาง แต่ในยุคปัจจุบันนี้ ได้มีเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตมากขึ้น มีแอปพลิเคชันช่องทางต่าง ๆ ในการติดต่อสื่อสารกัน โดยชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครมีการใช้แอปพลิเคชันไลน์(LINE) กันเป็นส่วนใหญ่ จะมีการแจ้งข่าวสารหรือบอกกล่าวเรื่องราวกันผ่านทางช่องทางนี้ มีการสร้างกลุ่มไลน์ขึ้นมาอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อไว้ใช้ในการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ โดยประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยนกันก็ยังคงเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพ ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครนั้น จะมีการร่วมกลุ่มช่วยเหลือในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยในแต่ละเดือนนั้นจะมีการเก็บเงินของสมาชิกกลุ่มประมงพื้นบ้าน โดยเก็บครัวเรือนละ 40 บาท โดยนำเก็บเข้าเป็นเงินกองกลางของชุมชน เพื่อช่วยเหลือชาวประมงพื้นบ้านที่ประสบเหตุเรือประมงล่ม จากการขับเรือชนตอไม้ วนเขื่อน หรือเจอคลื่นลมและเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยนำเงินส่วนนี้ที่เตรียมไว้สมทบและนำไปซื้อเรือประมงพื้นบ้าน

การปกครอง

ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านมีความเป็นเมืองกึ่งชนบท เนื่องจากจากจังหวัดสมุทรสาครนั้น เป็นจังหวัดที่อยู่ในเขตปริมณฑล มีการกระจายความเจริญและการเข้าถึงในด้านการพัฒนา ชาวบ้านที่มีการปกครองในรูปแบบ มีผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครมีรูปแบบการปกครองที่เป็นผู้นำที่เป็นทางการ คือผู้ใหญ่บ้านในการปกครองและดูแลความเรียบร้อยภายในชุมชน โดยชาวประมงพื้นบ้านนั้นจะมีความใกล้ชิดกับผู้ใหญ่บ้าน ในการรับทราบข่าวสารหรือการแจ้งเหตุต่าง ๆ

กฎระเบียบ

ชาวประมงพื้นบ้านสมุทรสาครนั้นเป็นการอยู่อาศัยร่วมกันแบบเครือญาติ ทุกคนในชุมชนมีความสนิทสนมไปมาหาสู่กันอยู่เป็นประจำ กฎระเบียบในชุมชนของชาวประมงพื้นบ้านนั้น ประเด็นส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ที่ทุกคนในชุมชนทุกคนยึดถือในการอยู่ร่วมกัน จะมีเพียงเล็กน้อยได้แก่

1. การเดินเรือ นั้น ทุกคนในชุมชนจะทราบว่าจะต้องเดินเรือในร่องน้ำตรงกลางเท่านั้น และขับด้วยความระมัดระวัง ไม่ขับเรือด้วยความเร็ว
2. การวางอวนเพื่อดักจับสัตว์น้ำชายฝั่งนั้น จะต้องวาง ไม่กีดขวางทางน้ำเพื่อ ให้เรือที่สัญจรไปมานั้นสามารถสัญจรได้สะดวก และต้องมีการทำสัญลักษณ์บอกอาณาเขตเพื่อให้ เรือที่สัญจรไปมานั้นเห็นชัดเจนจะได้ขับเรือเลี้ยวไม่ให้ไปพัดหางเรือไปโดนอวน

ด้านวัฒนธรรม

วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านมิได้มีเพียงแค่การประกอบอาชีพเท่านั้นที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงพื้นบ้าน เป็นการแต่เป็นเสมือนการสร้างวิถีชีวิตที่สะท้อนถึงความเป็นประมงพื้นบ้านทั้งในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและความศรัทธา และการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

ภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาในการทำประมงพื้นบ้าน

วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน มีกระบวนการเรียนรู้ทั้งในเรื่องของการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยมีองค์ความรู้ที่ถูกสั่งสมและถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ถ่ายทอดออกมาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจับสัตว์น้ำนั้น ในอดีตนั้นชาวประมงพื้นบ้านเริ่มจากการจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการง่าย ๆ ที่มีในท้องถิ่นเช่นการงมหอยแครง

หอยพิมพ์ และการลอยอวนจับปลา ในระหว่างที่ทำการจับปลานั้น ชาวประมงพื้นบ้านได้มีการสังเกตและเกิดกระบวนการเรียนรู้ว่าสัตว์น้ำส่วนใหญ่นั้นมักจะอาศัยบริเวณที่มีก้าง ได้ก้องกึ่งไม้ วัชพืช เป็นต้น ชาวประมงพื้นบ้านจึงได้มีการคิดค้นการวางกับดัก เรียกวิธีการดังกล่าวนี้ว่า การวางกร่ำปลา โดยมีกระบวนการคือ นำไม้ไผ่มาปักเป็นหลัก โดยรอบ จากนั้นหาเศษกิ่งไม้ที่มีมาสุ่มกองรวมกัน เพื่อให้ปลาอาศัยอยู่และหลังจากนั้น 1 – 2 เดือน ใช้ไฟเผาถล่มแล้วนำกิ่งไม้ ออก จึงจะใช้สวิงตักปลาขึ้น โดยหลังจากตักปลาจนหมด ก็จะนำกิ่งไม้ที่นำออกไปมากองไว้ที่เดิม โดยวนเป็นวงจรรูปแบบนี้ โดยปลาที่ได้ส่วนใหญ่นั้นจะเป็นปลาจำพวกปลาตุก ปลาตูด ปลาแขยง โดยจากการวางกร่ำปลานั้น ชาวประมงพื้นบ้านสังเกตเห็นว่ามีหอยแมลงภู่มาเกาะที่หลักไม้ไผ่รอบกร่ำ จึงได้จับมาขายเป็นการสร้างรายได้อีกช่องทางหนึ่ง หลังจากนั้นชาวประมงพื้นบ้านได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ว่าหอยแมลงภู่จะมาเกาะตามหลักไม้ที่ปักไว้ ชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนจึงได้มีการริเริ่มในการทำกร่ำหอยแมลงภู่ โดยการทำการกร่ำหอยแมลงภู่ นั้นจะเป็นการลงทุนในส่วนของการซื้อไม้มาปักหลักเพื่อให้หอยแมลงภู่มาเกาะ โดยเลือกปักไว้ตามจุดต่าง ๆ เป็นการศึกษาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ว่าจุดใดนั้นเหมาะสมต่อการทำการกร่ำหอย และได้เกิดการเรียนรู้ว่า การปักกร่ำในทะเลถ้ามีความลึก หอยแมลงภู่จะสามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็ว หลังจากนั้นชาวประมงพื้นบ้านได้เริ่มหันมาทำหอยแมลงภู่กันมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครกว่าร้อยละ 50 ทำกร่ำแมลงภู่เป็นการสร้างรายได้หลัก

จากการทำการกร่ำหอยแมลงภู่ได้สร้างองค์ความรู้สำคัญให้กับชาวบ้านสองประเด็นคือประเด็นแรกนั้น การปักกร่ำหอยแมลงภู่จะสามารถช่วยป้องกันคลื่น ที่มากระทบและกัดเซาะชายฝั่ง จึงเป็นที่มาของการปักไม้ไผ่ชะลอคลื่นอีกทั้งยังช่วยให้เกิดการทับถมของตะกอนดินที่บริเวณแนวไม้ไผ่ จึงเกิดพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้น และสองคือในอดีตนั้นหลังจากการจับหอยแมลงภู่ เมื่อนำมาถึงฝั่งทุกคนในครอบครัวจะช่วยกันล้างทำความสะอาดด้วยการขำ เพื่อให้หอยแมลงภู่ที่เกาะกันอยู่นั้นหลุดออกจากกันระหว่างนั้นจึงจินตนาการเพื่อล้างคราบสิ่งสกปรกออก แต่ในปัจจุบันนั้นได้มีการคิดค้นและพัฒนาเครื่องล้างหอยแมลงภู่โดยใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนเกิดขึ้น โคนชาวประมงพื้นบ้านรุ่นใหม่ได้มีการคิดค้นและมีการทดลองโดยช่วยกันภายในชุมชน และจากการใช้งานเมื่อพบข้อเสีย ก็ได้้นำจุดบกพร่องมาแก้ไขพัฒนาและปรับปรุง โดยมีการบอกกล่าวกันเพื่อที่จะนำไปปรับปรุงและพัฒนาเครื่องของแต่ละบ้านที่ใช้อยู่ นั้นให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาในการถนอมอาหาร

ชาวประมงพื้นบ้านนั้นเมื่อมีการจับสัตว์น้ำส่วนหนึ่งจะถูกนำไปบริโภคภายในครัวเรือน อีกอีกส่วนจะถูกนำไปจำหน่ายเป็นอาหารทะเลสด แต่ถ้าหากมีปริมาณที่เหลือหลังจากการจำหน่ายในรูปแบบของอาหารทะเลสด จะถูกนำไปแปรรูปผ่านระบบการถนอมอาหาร ซึ่งจะมีกระบวนการที่ผ่านกรรมวิธีทางธรรมชาติ เช่นการหมักดอง หรือ การตากแดด จึงเป็นที่มาของการแปรรูปอาหารเช่น การทำกะปิ หอยดอง กุ้งแห้ง และ ปลาเค็ม เป็นต้น

การทำกุ้งแห้งนั้นจะใช้กุ้งสดโดยที่ไม่มีการเปลือกมาล้างน้ำเพื่อนำเอาสิ่งปลอมปนออกจากรันนำไปคลุกเคล้าเกลือและนำมาต้มจนสุกและนำไปตากแดด จนแห้งสนิท จากนั้นนำสามารถนำไปเก็บไว้รับประทานเป็นกุ้งแห้ง หรือจำหน่ายสร้างรายได้อีกช่องทางหนึ่ง โดยกระบวนการทำนั้นครอบครัวชาวประมงทุกบ้านจะถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของตน โดยภาพที่พบเห็นทุกบ้านจะมีตระแกรงไว้สำหรับตากกุ้งหรือตากปลาไว้เป็นเรื่องทั่วไป

การทำปลาเค็มนั้น จะนำปลาสดมาล้างทำความสะอาดโดยนำอวัยวะภายในออก และนำไปหมักเกลือ โดยระยะเวลาจะส่งผลต่อรสชาติความเค็มทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละครัวเรือนซึ่งจะแตกต่างกันออกไป ซึ่งจะสามารถนำเก็บไว้ทานได้ในระยะที่ยาวนานขึ้นหรือนำไปจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางภายในชุมชนเพื่อสร้างรายได้

อีกช่องทางหนึ่ง โดยปลาส่วนใหญ่ที่เป็นที่นิยมนำมาทำปลาเค็มบริ โภคกันนั้นจะเป็นปลากระบอกและปลากุเลา ซึ่งเป็นปลาพื้นถิ่นของจังหวัดสมุทรสาคร

การรณรงค์เป็นการผสมผสานในภูมิปัญญาระหว่างการจับเคยและการถนอมอาหาร ที่ได้มีการถ่ายทอดออกมาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยชาวประมงพื้นบ้านจะออกไปรณรงค์ในช่วงเช้าและหลังจากเข้าชายฝั่งก็จะนำเคยที่ได้มาล้างทำความสะอาดและนำไปผ่านกระบวนการถนอมอาหารที่เป็นภูมิปัญญาจนออกมาเป็นผลผลิตที่เรียกกันว่าเคยปี โดยในอดีตนั้นการทำเคยปีส่วนใหญ่จะทำกันทุกครัวเรือน แต่เนื่องมาจากปัจจุบันได้มีกำหนดคุณภาพและมาตรฐานของการผลิตอาหาร ทำให้เกิดภาคอุตสาหกรรมทางการผลิตขึ้น ชาวประมงพื้นบ้านจึงได้นำเคยที่จับมาได้นั้นจำหน่ายให้กับบ้านที่เค้าทำเคยปีจำหน่าย ที่ซึ่งในชุมชนมีอยู่ประมาณ 3-4 หลังคาเรือน

ภูมิปัญญาการประดิษฐ์และการบำรุงรักษาอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ

จากที่กล่าวมาข้างต้นชาวประมงพื้นบ้านมีการประดิษฐ์เครื่องอย่างง่าย เพื่อในการทำประมง เพราะฉะนั้นชาวประมงพื้นบ้านจึงมีทักษะในการดูแลและบำรุงรักษาเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพอยู่เป็นพื้นฐาน โดยทุกครัวเรือนนั้นจะสามารถซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องมือทุกชนิดได้ เช่นการซ่อมวอน หลังจากที่ทำปลาขึ้นมาบนฝั่งแล้วนั้น ชาวประมงพื้นบ้านจะมีการล้างทำความสะอาดและเช็ดเครื่องมือทุกชิ้น เพื่อที่จะซ่อมแซมเตรียมความพร้อมที่จะใช้ในการออกทำประมงครั้งต่อไป หรือ เรือและเครื่องยนต์ที่ใช้ในการทำประมง ชาวประมงพื้นบ้านนั้นจะต้องพบเจอกับปัญหาเครื่องยนต์ขัดข้อง ซึ่ง ชาวประมงพื้นบ้านนั้นจะมีเครื่องมือที่ใช้งานหลากหลาย ในการทำประมง การถ่ายทอดการดูแลและบำรุงรักษาเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาชีพในลักษณะการซึมซับจากการพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ชาวประมงพื้นบ้านในรุ่นใหม่จะมีการเรียนรู้ในการดูแลรักษาเครื่องมือและอุปกรณ์จากรุ่นพ่อแม่

ภูมิปัญญาการสร้างบ้านเรือน

การปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย จากผลการศึกษาพบว่า ชาวประมงพื้นบ้านนั้นมีการสร้างที่พักอาศัยโดยยึดสภาพแวดล้อมเป็นหลักต่อการสร้างบ้านเรือน โดยในอดีตนั้นชาวประมงพื้นบ้านจะปลูกสร้างบ้านเรือนด้วยวัสดุธรรมชาติที่ได้จากในท้องถิ่นของตน ที่เรียกกันติดปากว่าบ้านจาก แต่เนื่องในยุคปัจจุบันมีการคิดค้นวัสดุที่หลากหลายตอบสนองต่อความต้องการต่างๆ ได้อย่างครอบคลุม เพราะเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมการสร้างบ้านของชาวประมงพื้นบ้านนั้นเป็นที่ราบริมชายฝั่ง ลักษณะเป็นดินที่อ่อน ดินกับน้ำทะเล อีกทั้งมีการกัดเซาะชายฝั่ง ซึ่งเสี่ยงต่อการทรุดตัว โดยต้องเลือกใช้วัสดุที่สามารถใช้งานทดแทนกันได้คือต้องมีน้ำหนักเบา และเหมาะสมต่อสภาพภูมิอากาศ ซึ่งในปัจจุบันมีค่อนข้างหลากหลายให้เลือกใช้ แต่ทั้งนี้ รูปทรงและลักษณะของตัวบ้านนั้นยังคงเป็นการสร้างบ้านที่เหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมเหมือนในอดีตคือ บ้านชั้นเดียว ยกพื้นสูง เพื่อป้องกันน้ำท่วมถึงและ โครงสร้างเบาไม่มีการรับน้ำหนักที่จะส่งผลให้เกิดการทรุดตัว

ความเชื่อและความเคารพศรัทธา

ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีประเพณีและความเชื่อในทางพุทธศาสนาเช่นการทำบุญบ้าน การแต่งงานประเพณีสำคัญต่างๆทางพระพุทธศาสนา เข้าวัดทำบุญตามวิถีของชาวพุทธ แต่ทั้งนี้ยังคงมีประเพณีหรือความเคารพศรัทธาของชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน โดยเฉพาะคือ ในแต่ละชุมชนประมงพื้นบ้านจะมีศาลประจำหมู่บ้านที่เป็นที่เคารพและศรัทธาของชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งจะมีการทำบุญปีละครั้ง โดยการทำบุญจะเป็นรูปแบบของการจัดเตรียมอาหารคาวหวาน ของแต่ละบ้านมาไหว้ที่ศาลและกินเลี้ยงร่วมกัน โดยหลังจากการทำบุญศาลประจำหมู่บ้านนั้น ชาวประมงพื้นบ้านจะนำธงที่ได้จากการทำบุญศาลประจำปีนั้นมาบูชาที่บ้านและนำไปติดเรือที่เรือทุกลำ ซึ่งเป็นความเคารพและความศรัทธา ที่ชาวบ้านมีการนับถือมาอย่างยาวนาน

แต่ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนพันท้ายนรสิงห์ ด้วยลักษณะพื้นที่โดยมีคลองขนาดเล็กกั้นอยู่ตรงกลาง โดยจะมีประเพณีในการทำบุญคลองของชุมชนทุกปี มีการทำบุญโดยมีการนิมนต์พระ เป็นการทำบุญร่วมกันของ ชาวประมงพื้นบ้านสองฝั่งคลอง

ด้านสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ

จากการศึกษาพบว่าชาวประมงพื้นบ้านมีวิถีชีวิตที่มีการพึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติในการดำเนินชีวิต เป็นส่วนใหญ่ แต่ในบางประเด็นนั้นชาวประมงพื้นบ้านนั้นยังขาดความรู้และความเข้าใจที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรทาง ธรรมชาติที่ยั่งยืนอย่างถูกต้อง โดยจากการสัมภาษณ์พบว่าการทำประมงในช่วงก่อนหน้าการปรับปรุงและการบังคับใช้ พระราชกำหนดประมง พ.ศ.2558 นั้นชาวประมงพื้นบ้านมีการเลือกใช้เครื่องมือที่ใช้ทำการประมงให้มีศักยภาพสูงขึ้น เพื่อจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น โดยมีการนำอวนแดงเข้ามาใช้ในการรุนเคย ซึ่งจะส่งผลให้สัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ปลาตัวเล็ก หรือกุ้งตัวเล็ก ติดอวนมาด้วย อีกความต้องการในการบริโภคสัตว์น้ำสูงขึ้น ทำให้สัตว์น้ำทุกชนิดสามารถนำไปจำหน่าย เพื่อสร้างรายได้ได้ทั้งสิ้น แต่เมื่อภายหลังมีการปรับปรุง และประกาศใช้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ถูกนำมา บังคับใช้อย่างจริงจัง เช่นในการสั่งห้ามนำอวนแดงมาใช้รุนเคย การจำกัดขนาดเครื่องมือ และการใช้อวนตาถี่ในการจับ สัตว์น้ำ พบว่าชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครมีการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดในส่วนของ การอนุรักษ์ทรัพยากร เช่นการปลูกป่าชายเลนและการปักไม้ไผ่ชะลอคลื่นนั้น ได้มีหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามารณรงค์ จัด กิจกรรม โดยร่วมกับชาวบ้านและภาคเอกชนในการปลูกป่าชายเลน เป็นประจำ

การดูแลการจัดการของเสียในพื้นที่

ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร มีการจัดการของเสียในพื้นที่ โดยแบ่งของเสียออกเป็นสอง ประเภท คือของเสียที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชนและของเสียที่มาจากภายนอกชุมชน ของเสียที่เกิดขึ้นภายในชุมชน สามารถแบ่งออกได้เป็นสองรูปแบบ ของเสียที่เกิดขึ้นภาคครัวเรือน และของเสียที่มาจากการทำประมง

ของเสียที่มาจากภาคครัวเรือนของเสียที่มาจากภาคครัวเรือนส่วนใหญ่จะเป็นของเสียประเภทเศษอาหาร ขยะจำพวกพลาสติกต่างๆจะถูกนำไปทิ้งที่ถังขยะ ที่ถูกจัดเตรียมไว้ของแต่ละครัวเรือน โดยองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น จะเข้าบทบาทในการบริหารจัดการขยะส่วนนี้

ของเสียที่มาจากการทำประมง สัตว์ทะเลที่หาได้จากการทำประมงนั้น ปลาทุกชนิดสามารถนำไป จำหน่ายได้ทั้งหมด ในรูปของอาหารทะเลสด หรือผ่านกระบวนการแปรรูปด้วยกรรมวิธีต่างๆแต่ทั้งนี้ยังคงมีของเสีย อื่นๆ ที่มาจากภาคการทำประมงซึ่งจะเป็นของเสียประเภทที่ไม่สามารถนำไปบริโภคได้เช่น โดยส่วนใหญ่จะเป็นของเสีย ประเภทเศษซากเปลือกหอยแมลงภู่ และเศษดินโคลนที่ติดมากับอุปกรณ์ที่ใช้ทำการประมง ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพที่พัก อาศัยของชาวประมงพื้นบ้านนั้น อยู่ติดริมน้ำส่งผลให้หน้าดินถูกกัดเซาะ ชาวประมงพื้นบ้านจึงได้นำของเสียที่มาจาก การทำประมง มาใช้ประโยชน์ในการถมทดแทนดินที่ถูกกัดเซาะ อีกทั้งมีนักศึกษาได้เข้ามาศึกษาการนำเปลือก หอยแมลงภู่ไปใช้ประโยชน์ในการถมทดแทนดินที่ถูกกัดเซาะ

ของเสียที่มาจากภายนอกชุมชน เนื่องจากชาวประมงพื้นบ้านนั้นจะมีการตั้งถิ่นฐานอาศัยริมน้ำ สิ่งหนึ่ง ที่เป็นปัญหาให้กับชาวประมงพื้นบ้านคือขยะที่มาจากน้ำ ช่วงเวลาที่น้ำขึ้นนั้นขยะจะถูกพัดพามาตามน้ำแต่เมื่อช่วงเวลา ที่น้ำลดนั้นขยะจะติดค้างอยู่ในบริเวณริมชายฝั่ง แต่จะมีชาวบ้านคอยพายเรือเก็บขยะบางประเภทที่สามารถนำไป จำหน่ายให้กับร้านรับซื้อของเก่า ซึ่งจะเป็นการช่วยลดปริมาณขยะในเบื้องต้นลงไปได้ แต่ทั้งนี้จะมีขยะอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่สามารถสร้างรายได้ จึงถูกทิ้งไว้ในบริเวณริมชายฝั่ง จึงได้มีการร่วมมือกันระหว่างชาวประมงพื้นบ้านและ

หน่วยงานศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลน โศกขาม เก็บขยะกันในช่วงเวลาที่น้ำลด โดยจะมีการจัดตั้งกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ร่วมกันในการเก็บขยะ หรือการจัดกิจกรรมจากหน่วยงานทางภาครัฐ

ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน

จากการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครนั้น เป็นปัญหาที่เป็นผลพวงมาจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่เรียกว่า “น้ำเบียด น้ำกัน” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยจะเกิดขึ้นในช่วงปลายฤดูฝนประมาณเดือนตุลาคม โดยมีน้ำจืดปริมาณมากที่ไหลมาจากแม่น้ำสายต่างๆลงสู่ปากแม่น้ำ เพื่อออกสู่ทะเล ส่งผลให้แบคทีเรีย แพลงตอนและสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในน้ำนั้นตาย เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสภาพน้ำ อีกทั้งการลักลอบปล่อยน้ำเสียจากโรงงานในบริเวณ ริมน้ำ ทำให้น้ำในบริเวณปากแม่น้ำและในบริเวณใกล้เคียงน้ำเสียและส่งกลิ่นเหม็น ระยะเวลาในการเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว ประมาณ 2 – 3 วัน โดยส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานริมน้ำ ทำให้ได้รับกลิ่นเหม็นของน้ำเสียในบริเวณดังกล่าว อีกทั้งสัตว์น้ำตัวเล็กริมชายฝั่ง จำพวกปลาตัวเล็กๆ และหอยแมลงภู่ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้กินกรำหอยตาย ไม่สามารถนำไปจำหน่ายได้ทั้งหมด ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านจะประสบปัญหาด้านสุขภาพและด้านเศรษฐกิจขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ ไปช่วงเวลาหนึ่ง โดยชาวประมงพื้นบ้านนั้นจะมีป้องกัน ได้เพียงแค่นำหอยแมลงภู่ที่เลี้ยงไว้ในกรำนั้นขึ้นทั้งหมด ก่อนปลายเดือนตุลาคมเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาครนั้น ได้มีการแยกออกพิจารณาทางด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม และนำมาวิเคราะห์ ร่วมกับกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม

ด้านเศรษฐกิจนั้น ชาวประมงพื้นบ้านมีการดำเนินวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ มีการดำเนินภายใต้หลัก รายรับ รายจ่าย มีความพอประมาณ และภาระหนี้มีเหตุผลในการกู้ยืมมาลงทุน และ มีการออมเงินซึ่งเป็นภูมิคุ้มกัน โดยเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม

ด้านสังคมชาวประมงพื้นบ้านมีการดำเนินวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ มีการดำเนินภายใต้หลัก มีการกำหนดราคาสินค้าที่เท่าเทียมกัน ไม่มีการแข่งขัน เพื่อแย่งลูกค้า คือมีความพอประมาณ และมีเหตุผล และ มีการออมเงินกลุ่มซึ่งเป็นภูมิคุ้มกัน โดยเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม

ด้านวัฒนธรรมชาวประมงพื้นบ้านมีการดำเนินวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ มีการดำเนินภายใต้หลัก มีการดำเนินวิถีชีวิตต่างๆ การแต่งกาย การถนอมอาหาร และอื่นๆที่มีความพอประมาณ และมีเหตุผล และ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นภูมิคุ้มกัน โดยเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม

ด้านสิ่งแวดล้อมชาวประมงพื้นบ้านมีการดำเนินวิถีชีวิตที่ยังไม่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในประเด็นเงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม คือขาดความเข้าใจต่อการจับสัตว์น้ำที่ส่งผลต่อการยั่งยืน ถือว่ามีกฎหมายการบังคับยกเลิกการใช้เครื่องมือบางชนิด แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า ยังคงมีการเข้าใจผิดต่อการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานทางภาครัฐควรมีการจัดอบรมสร้างความรู้และความเข้าใจแก่ชาวประมงพื้นบ้านเป็นระยะเพื่อการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และควรมีการสร้างเครือข่ายของชุมชนริมฝั่งน้ำในการเฝ้าระวังสถานการณ์สถานการณ์น้ำเบียด น้ำกัน เพื่อป้องกันการสูญเสียดังกล่าว

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ในตำบลพันท้ายนรสิงห์และ ตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาครเป็นอย่างยิ่ง ที่ยินดีให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ และขอกราบขอบพระคุณท่าน ผศ.ดร.สุภาภรณ์ สงค์ประชา ท่านผศ.ดร.วิลาสินี อโนมะศิริ และ ท่านผศ.ดร.คณางค์ คันธมรอุรพจน์ เป็นอย่างสูงที่ช่วยให้คำแนะนำ ตลอดจนงานวิจัยสำเร็จลุล่วง

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ชนประเสริฐ. วิถีอาชีพแรงงานประมงพื้นบ้าน จังหวัดสมุทรสาคร [สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2556
- จรูญ นุ้ยปาน .เครื่องมือประมงพื้นบ้าน : ภูมิปัญญาชาวบ้านจากอ่าวพังงา.วารสารทักษิณคดี. ปีที่ 5, ฉบับที่ 1 (ม.ค. 2541), หน้า 73-81
- มนัสศิริ ลูกรักษ์.ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ชายฝั่ง กรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอเสนา จังหวัดศรีสะเกษ [สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต] เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543
- วันดี มาเป็น.วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน หมู่บ้านคลองเทียน อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี . [สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยศึกษา)]กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง; 2554.
- วราณัฐ สุทธิจันทร์นภา.ประมงพื้นบ้านวิถีแห่งภูมิปัญญา.กรุงเทพฯ: มูลนิธิริรักษ์ไทย ; 2549.
- วิรินทร์ทา ไกลวรงค์.ทะเลชุมชน : คู่มือกฎหมายสำหรับชาวประมงพื้นบ้าน.กรุงเทพฯ ; 2541.
- สุทธสินี สนธิรัตน์ .การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงินในบริบทของประเทศไทย.กรุงเทพฯ ; 2559.
- สุภาวค์ จันทวานิช.วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.กรุงเทพฯ ; 2547.
- สุธีรา ชัยรักษา . วิถีชีวิตครัวเรือนประมงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนประมงพื้นบ้านบริเวณอ่าวไทยกับบริเวณทะเลสาบสงขลา จ.สงขลา[วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตและมานุษยวิทยาบัณฑิต (สังคมวิทยา)]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2544.
- โสภา ทองประเสริฐ. การศึกษาวิถีชีวิตชาวประมงชุมชนคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง; 2550.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง .สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2560, จาก <http://www.rdpb.go.th/Sufficiency>
- อภิรักษ์ สงฆรักษ์ และคณะ.ทัศนคติของชาวประมงทะเลพื้นบ้านต่อการส่งเสริมประมง : กรณีศึกษาในอำเภอสัตหีบ จังหวัดศรีสะเกษ.การประชุมวิชาการประมง ประจำปี 2549 วันที่ 25 – 27 กรกฎาคม ; กรุงเทพฯ ; 2549.